

איך זוכרים באחריות? על זיכרון הרצח, מפלכתיות והחברה הישראלית

"עכשיו בימים הקשים העוברים עלינו, שאיננו יודעים איך, מתי וכיצד יסתיימו, יש בהחלט דברים שאנו מסוגלים לעשות. מתחת להריסות של הרבה חלומות סקטוריאליים שלמים צומח חלום על ציבור חדש, המורכב מאנשים הבאים מכל העולמות הישראליים. ציבור שהאחריות שהוא חש לעתידו של העם כולו גדולה בעיניו עשרות מונים מן האחריות שהוא חש לגורל של הסקטור שלו. ציבור היודע שהמציאות עשויה מקרעי חלומות ולא מחלומות שלמים. ציבור שלמד את עוצמת ערך הצניעות והספק. ציבור המוכן לעשות מספיק מקום בלבו לכל היהודים ששבו לציין ולאלה שעוד בוודאי יבואו".

(במבי שלג, ארץ אחרת 2002)

מבוא

יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה יצחק רבין הינו יום ציון ממלכתי על פי חוק הכנסת. אופן ציון היום, המועד, ועצם החובה להקדיש תשומת לב לזיכרון האירוע, הפכו לסלע מחלוקת בין מגזרים בחברה הישראלית. עוד חזית בה מתנגשים זה בזה חלומות וקרעי חלומות.

בשיעור נמקד את תשומת הלב בחשיבות הזיכרון כערך מרכזי בתרבות היהודית-הישראלית, וכן ננסה לפתוח את הדיון על אופן ציון יום הזיכרון לרצח בצורה שתשקף גם את האבל והצער וגם את החובה להפיק לקחים ולגלות מעורבות ואחריות ביחס לשיח הציבורי והערכי בישראל.

במרכז השיעור יעמוד נוסח החוק הקיים, וממנו נפתח דיון נרחב במספר סוגיות מרכזיות:

- (1) מה זוכרים (את הרצח, את האיש, את הלקח)? (נספח ב')
- (2) מתי נכון לציין את האירוע (צום גדליה, י"ב בחשוון, 4.11)? (נספח ג')
- (3) על מי מוטלת האחריות לזכור (ימין, שמאל, דתי, חילוני, ישראלי, יהודי...)? (נספח ד')
- (4) איך ראוי לזכור (טקס, צום, תפילה, שירים, מעגלי שיח, לימוד)? (נספח ה')

בכל סוגיה באים לידי ביטוי קולות שונים ומודגשים היבטים מגוונים במטרה לפתח דיון מעמיק שמביא לידי ביטוי פערים ושונות בין עמדות.

מסגרת השיעור נועדה להיות הדגמה והתנסות בשיח מורכב ומעמיק, במאמץ לפעול יחד בשיתוף פעולה. התכנים והמתודה מותאמים ללימוד קבוצתי. חלק מן הנושאים פשוט יותר וחלקם מורכב, כדי לאפשר לימוד רב גילאי. המשימה המרכזית נועדה לחייב הקשבה, חידוד עמדות וניסוחן, וכן את היכולת להתמודד עם ביקורת ולהגיע להסכמה.

מטרות

- 1 קריאה ביקורתית של לשון החוק וטקסטים נוספים
- 2 חידוד עמדות וניסוחן מתוך הסכמה
- 3 למידה בחברותא

א. פתיחה במליאה

נפתח את השיעור בהקרנת כרזה של מרכז רבין במלאת 13 שנים לרצח. הכרזה ממחישה את הידלדלות הזיכרון באמצעות הצגת חוק יום הזיכרון כשהוא מחוק ומרופט. הדין ייגע בעצם החובה לזכור (על פי חוק), ובאופן בו נכון לקיים את החוק.

« שאלות לדין

- מה קרה ליום הזיכרון לרצח יצחק רבין לפי הכרזה? למה? ?
- האם ראוי להשאיר את היום הזה כאירוע רשמי בלוח השנה? ?
נסו לחשוב על (לפחות) טיעון אחד בעד וטיעון אחד נגד.

הקליקו לחוק

נקרין גם את לשון החוק ונבדוק עם התלמידים מה חסר בו לדעתם.

להורדת הכרזה
באיכות הקליקו
על התמונה

כרזה: מרכז יצחק רבין, שנקר | עיצוב: נטלי קירילוב

ב. לימוד בחברותא

נחלק את התלמידים לארבע קבוצות.

« הנחייה ללומדים

הלימוד בחברותות יסתיים בהכנת תוצר - כל קבוצה תנסח פסקה של נוסח מחודש לחוק יום הזיכרון. הנוסח צריך להיות מקובל על כל חברי הקבוצה, וחייב להתייחס בצורה ברורה לשאלה המרכזית שהקבוצה קיבלה.

הלימוד יתחלק לשני שלבים:

- ← שלב ראשון: נעסוק במטרות הזיכרון (נספח א'). חשוב שחברי הקבוצה יגיעו להסכמה על מטרה אחת לפחות, ועל סדר העדיפויות של האחרות.
- ← שלב שני: כל קבוצה תקבל הַבְט אחד של החוק שאותו יש ללמוד ולנסח יחד (נספחים ב'-ה').

« דגשים למורה

- 2 נחה את התלמידים להתחלק לזוגות או לקבוצות קטנות בתוך כל קבוצה, ולקבוע מראש מי מרכז את הדיון ומעביר את ההצעות לניסוח החוק בתום הדיון.
- 2 ניתן לבקש מהתלמידים לכתוב ולעצב את הצעת החוק שהם ניסחו בהשראה או בתגובה לכרזה. עליהם לבחור עיצוב שישקף את כוונת החוק לעצב את הזיכרון ולעורר את החברה לפעול מתוך אחריות (העיצוב צריך לבטא את ההיפך מהאותיות הנמחקות, וסימני השחיקה בכרזה שהוצגה בתחילת השיעור).

ג. סיכום בפליאה

« דגשים למורה

- ← את ההצעות השונות לניסוח החוק אפשר לתלות על לוח מרכזי או להעלות למצגת משותפת (אם עוצבו כרזות, חשוב לתלות גם אותן).
- ← חשוב שפורמט הפרסום יאפשר לתלמידים להוסיף תגובות (פתקים נדבקים, שוליים רחבים שמאפשרים תגובות בכתב יד, טוקבקים (אם הדברים עולים במצגת)).
- ← נבקש מכל תלמיד לנסח תגובה לאחד הסעיפים שהוצעו על ידי הקבוצות האחרות (מומלץ שהתגובות ינוסחו כשאלות ולא כציונים או הערכות על מה שנאמר).

איך היה השיעור? הקליקו לפילוי משוב

פקורות ללימוד

נספח א'

תכלית הזיכרון

איך ולמה יהודים זוכרים?

מה תכלית הזיכרון לפי כל אחד מן ההוגים הבאים?

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב, שנאמר: **וְהִתְּוֹדוּ אֶת עֲוֹנֵיכֶם וְאֶת עֲוֹן אֲבוֹתֵיכֶם.**

רמב"ם, משנה תורה, הלכות תעניות פרק ה הלכה א

איזו פעולה במסורת היהודית נועדה לעורר את הזיכרון? ?

למה חשוב לעורר זיכרון לדעתכם? ?

שאלות

תרבות הזיכרון של העם היהודי מעולם לא הייתה תרבות פסיבית. לא צווינו רק לזכור את יציאת מצרים. הזיכרון החי המתחדש בחג הפסח מדי שנה, כאילו אנחנו עצמנו יצאנו ממצרים, נושא בחובו מסר חינוכי מכונן בתרבות היהודית של "ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים". מסר זה חוזר ומופיע בתורה בווריאציות אחדות יותר מכל מצווה אחרת וכן במצוות זיכרון נוספות.

... כאמור, בעצם הציווי 'לזכור' טמון בתרבותנו יסוד אקטיבי, כי הרי מטבעם של אירועים ואנשים שיד הזמן משכחת אותם. המאמץ לשמר את האירוע, בעיקר בתרבות הזיכרון הקהילתית, מחייב מאמץ מודע, הלוחם נגד הטבע האנושי הפועל להשכחה. מאמץ זה מתעצם כאשר אנחנו מבקשים להבליע בו גם מסר חינוכי אקטיבי, כמו זה של "לא תנוגו" בהקשר של יציאת מצרים. לא רק מסר על אחדות הגורל היהודית ... אלא מסר מוסרי-יהודי ...

טובה אילן, הרצאה בכנס בינלאומי על זיכרון השואה

האם ימי זיכרון ישראלים מודרניים כמו יום השואה ויום הזיכרון לחללי צה"ל הם ?

ימים בעלי מסר של אחדות גורל? האם יש בהם גם מסר מוסרי-יהודי?

שאלות

יש הבדל תהומי בין היסטוריה לזיכרון. היסטוריה היא סיפור של אירוע שקרה בזמן אחר למישהו אחר. זיכרון הוא סיפור של אירוע שקרה לי והוא חלק ממי שהנני. היסטוריה היא מידע. זיכרון, לעומת זאת, הוא חלק מזהות. ביכולתי ללמוד את ההיסטוריה של עמים אחרים, על תרבויות וציוויליזציות אחרות. לימוד העבר מעמיק את ידיעותיי ומרחיב את אופקיי, אבל איננו דורש ממני דבר. זהו עבר בעבר. זיכרון הוא עבר בהווה, כפי שהוא ממשיך לחיות בי. בלי זיכרון אין מקום לזהות... וכמו הפרטים כך גם העם - יש לו זהות מתמשכת רק במידה שהוא יכול לזכור מניין בא ומי היו אבותיו.

יונתן זקס, הגדה של פסח, עמ' 157

שאלות

- 2. מה מלמד אותנו זיכרון רצח רבין על השאלה מניין באנו ומי היו אבותינו?
- 2. באיזו מידה ובאיזו דרך חשוב לתת לזיכרון הרצח מקום בזהות הלאומית שלנו?

... רצח גדליה היה המסמר האחרון בתהליך חורבן הבית [=בית המקדש הראשון], אובדן הסיכוי לשיקום. רצח רבין היה ההזדמנות לחזור ולעסוק בזיכרון רצח גדליה, והסכנות הלאומיות הטמונות במצב שבו מחלוקות פוליטיות מוכרעות באלימות וברצח. בשנים הראשונות לאחר רצח רבין, זכה גדליה לכמה רגעים של תהילה מחודשת. כדוגמת, צום גדליה בהתכנסות לתפילה בכיכר, בה נאמר גם קדיש על רבין.

ככל שזיכרון הרצח הפוליטי הלך וטושטש לטובת השירה לשלום והאבל האישי, ככל שחשבון הנפש הוחלף בתיאוריות קונספירציה ובניסיונות להצדקה, כך חזר גדליה והתכווץ בחזרה אל הסדק שלו בחצר האחורית של ראש השנה, בג' בתשרי.

ואולי אנחנו, שמבקשים לשמור על המערכת הדמוקרטית העדינה מפני סכנת האלימות, צריכים להיאחז בזיכרון רצח גדליה לא פחות מאשר בזיכרון רצח רבין. להגיד קדיש על גדליה ביום הזיכרון לרצח רבין, וקדיש על רבין בצום גדליה.

אבשלום בן-צבי, רגע התהילה המוחמץ של גדליה

שאלות

- 2. מה המחיר של הפיכת זיכרון רצח רבין לאבל אישי, ולערב שירה לשלום?
- 2. צום גדליה הוא בג' בתשרי (כחודש וחצי לפני יום הזיכרון לרצח רבין), מה המסר החינוכי שנלמד משני האירועים? איך ציון שני ימי זיכרון בסמיכות רבה בתחילת השנה יכול לתרום למסר?

גדליהו בן אחיקם

גדליהו בן אחיקם היה אחד מאצילי העם בתקופת חורבן בית ראשון, שמונה לפקיד מטעם מלך בבל, אך תקופת כהונתו לא האריכה ימים, והוא נרצח על ידי אחד מאנשי הקהילה היהודית לאחר חודשיים. בעקבות מותו, ירדו למצרים אחרוני העם שלא הוגלו בידי הבבלים, ועל שמו נקרא צום גדליה.

הידעת?

אירועים נוראיים בעבר שלנו כמו חורבן בית המקדש ורצח גדליה בן אחיקם, קיבלו גוון שונה בזיכרון ההיסטורי במהלך השנים. מטראומה לאומית כואבת, חריפה, הם הפכו לחלק מהזיכרון הקולקטיבי שלנו, והזיכרון הקולקטיבי הזה משחק תפקיד חשוב מאין כמותו בבניין האומה.

ישנו ציבור גדול שלא ידע את יצחק, ומבקש להתחבר לאדם, לאיש, למנהיג, דרך התרבות והאומנות. קמים דורות המבקשים להעניק עיבוד משלהם, בכלים אומנותיים, סרטים, סדרות, יצירות, למותו של אחד המנהיגים החשובים והמשפיעים בתולדות מדינת ישראל. המעשה שהיה הופך לסיפור שאותו אנחנו מספרים ומנחילים לדורות הבאים.

האם אנחנו רוצים לקבע את רצח יצחק רבין, בדברי הימים של האומה שלנו, כאירוע שפיצל בין ממלכת יהודה לישראל או כאירוע שגרם לנו להתעשת ולהיזכר, איזה מחיר נורא יש לאיוולת של האלימות הפוליטית, איזה מחיר נורא יש ליוהרה?

מה המסר ששומעים היום הילדים והילדות שלנו? האם נצליח שביום הזה, רק ביום הזה, פעם אחת בשנה, ילדה בחיפה תשמע את אותו המסר ששומע ילד בבני ברק, את אותו המסר ששומעת ילדה בשפרעם, ששומע ילד באלקנה.

זה נשמע לנו מופרך אבל האמת היא שמה שמופרך הוא שאנחנו מראש מוותרים, מרימים ידיים. הרמת הידיים הזאת, ההעדפה שלנו להתכרבל בנוחות בשמיכה האידיאולוגית והזהותית הנעימה של כל אחד ואחת מאתנו, להתקרבת כל אחד במקומו, במקום לייצר קול ממלכתי ברור ביום הזה, היא זרע פורענות. זהו לא יום להתקרבות, של אף אחד ושל אף קבוצה, זהו יום של לקיחת אחריות משותפת שמבוססת על זיכרון משותף - זיכרון הרצח וזיכרון התהום האורבת תחתיו.

מכובדי, נכון יהיה ללמד את הדור שלא זוכר את נובמבר 1995 גם על חייו של רבין, לוחם, משחרר ירושלים, רמטכ"ל צה"ל, מנהיג, איש ציבור ורודף השלום. את שני הדברים הללו ממשכים לקדם, דליה, יובל, ובני המשפחה, שנים רבות למען הנחלת מורשתו של יצחק ולמען חיזוקה של הדמוקרטיה הישראלית. מדי שנה אנחנו מתריעים ביום הזה מפני שנאת חינום ומלחמת אחים, מפני ההסתה, מפני האלימות המפוררת את יסודות הדמוקרטיה. רק אנחנו נחליט אם ליישם את הלקח. רק ההיסטוריה תעיד האם למדנו את הלקח.

נשיא המדינה ראובן ריבלין
טקס האזכרה הממלכתי ליצחק רבין,
במלאת 24 שנים להירצחו

שאלות

- האם לקיחת אחריות משותפת מחייבת זיכרון משותף?
- האם אפשר להפריד בין זיכרון האיש לזיכרון הרצח?

מה זוכרים?

הציעו תיקון לנוסח חוק יום הזכרון לרצח רבין. עליכם להתייחס רק לסעיף שעוסק בשאלה מה מציינים ביום זה (את הרצח, את האיש, את הלקח)?
דונו ביניכם לאור המקורות שקראתם וכתבו תיקון שמקובל על כל חברי הקבוצה.

המשימה

פתי מציינים את יום הזיכרון?

להעביר את יום הזיכרון לרצח רבין ל-4 בנובמבר

במהלך השנים שחלפו מאז הרצח התנהלו בחברה הישראלית פולמוס גלוי ועימות סמוי סביב השאלה לפי איזה לוח שנה יש לציין את מועד יום הזיכרון לרצח יצחק רבין - האם לפי התאריך העברי או לפי התאריך הלועזי.

על פי תפיסה אחת, זיכרון הרצח הוא חלק מסדר היום של החברה האזרחית במדינת ישראל המודרנית, וממילא יש לציין אותו על גבי לוח השנה האזרחי כאירוע שהתרחש ב-4 בנובמבר.

על פי התפיסה האחרת, שהיא זו שהתקבלה לבסוף כעמדתה הרשמית של מדינת ישראל, יום זה צריך להיות חלק בלתי נפרד מן הלוח העברי, ובכך להשתלב ברצף האורגני של ההיסטוריה היהודית ושל המסורת היהודית העתיקה והמתחדשת, ועל כן יש לציין אותו בי"ב בחשוון.

הוויכוח על לוח השנה משקף כמובן שאלות עומק בסוגיית פוליטיקת הזהויות בישראל ואתוס הזיכרון שאותו אנו מבקשים לייצר סביב הרצח.

אלה שביקשו לדבוק בתאריך הלועזי-האזרחי שיקפו בכך את רצונם להתרחק מן הממד היהודי שבציון הרצח ואף לטשטש אותו. רצון זה היה גם חלק בלתי נפרד מתחושתם של רבים, ולפיה שיקף הרצח עצמו את המחיר הכבד שמדינת ישראל נדרשת לשלם בגין זיקתה החזקה למורשת היהודית ולמטענים המורכבים והבעייתיים שהיא טומנת בתוכה: דין רודף, איסור על מסירת שטחים וכדומה. לדידם, המסקנה המתבקשת מן הרצח היא חיזוק הזהות האזרחית של מדינת ישראל, והחלשת הזיקה בינה לבין השורשים היהודיים המונחים בבסיסה.

הדים לעמדה הדוגלת בשילוב האירוע בלוח השנה האזרחי נשמעים גם בחלקים מן המחנה הדתי, אך באופן אירוני מן המניע ההפוך. היו כאלה שניסו למנוע את הכנסתו של רצח רבין לתוך לוח השנה היהודי המקודש. קבוצות מסוימות בציונות הדתית החלו להבליט לפתע דווקא את יום פטירתה של רחל אמנו שחל ביום הרצח כדי שלא לאפשר את השתלבותו של אירוע זה בלוח המסורתי.

יצחק בן-דוד, המכון הישראלי לדמוקרטיה 2014

- עד כמה חשוב שיום הזיכרון יצוין במועד אחד משותף? ?
- כיצד ניתן לגשר על הפערים שבין העמדות? ?

בלוח השנה העברי יש ימים שסופחים אליהם משמעיים כאילו היו מגנטיים של אירועים. המסורת נוטה לקבץ אירועים הריגורליים לימים מיוחדים, אלה מושכים אליהם משמעויות חדשות לאורך הדורות ויוצרים אשכולות של משמעויות. הדוגמה המפורסמת ביותר היא ימי התענית בקיץ, שעליהם נאמר: **"חמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב"** (משנה תענית ד, ו).

ימי הצום האלה הם ימים קשים, וטבעי שיזמנו אליהם עוד אירועים קשים ועצובים שחלו בהם (או בסמוך להם). כך בעת העתיקה וכך עד ימינו אנו. שלושה אירועים מקושרים בעיני רבים בציבור הישראלי ליום הזיכרון לרצח יצחק רבין: צום גדליה, יום פטירתה של רחל אמנו ועקדת יצחק. צום גדליה נקבע בג' בתשרי... רצח גדליה מסמן את החורבן המלא והמוחלט של בית ראשון, והוא נקבע כיום תענית לדורות. היו שראו את צום גדליה כמועד מתאים לציין בו את רצח ראש הממשלה. בשני המקרים מדובר ברצח של אישיות פוליטית מרכזית על ידי איש מבני עמו, ובשני המקרים ההשלכות למעשה היו חמורות... בשנים הראשונות אכן היו שקיימו בצום גדליה תפילה מיוחדת ליד מקום הרצח של יצחק רבין... הקניית משמעות חדשה עשויה הייתה להעצים את משמעות צום גדליה בתודעה הציבורית ובה בעת לזמן התייחסויות מסורתיות מקובלות; צום, אמירת סליחות וכו' (לרצח רבין שחל בעת החדשה).

יום פטירתה של רחל אימנו - לפי מסורות אחדות רחל נפטרה בי"א במרחשוון ונקברה בדרך אפרתה, היא בית לחם. סמיכות יום מותה ליום הרצח של ראש הממשלה הביאה אחדים לקשר בין שני המועדים. אפשר אולי שהיו אלה שכמו בחרו לומר: "אתם מבכים את יצחק רבין ואנחנו מבכים את רחל אמנו". הדגשת התאריך הדומה נעשתה אולי מתוך תחרות על משאב תשומת הלב הציבורית לאירועים בלוח השנה, אולם ייתכן שהיא משקפת גם את התעצמות מקומן של נשים בחיים הדתיים.

עקדת יצחק הנו אחד הסיפורים הקשים והמאתגרים ביותר במסורת היהודית (ובתרבויות המונותאיסטיות בכלל). במרוצת הדורות השוו יהודים נרדפים את סבלם לקורבנו של אברהם. הם אף ראו את עצמם עדיפים על האב הקדמון, שקורבנו נחסך ממנו בסופו של דבר, ואילו הם וילדיהם לא זכו תמיד להתגלות מצילת חיים... סיפור עקדת יצחק מופיע בפרשת וירא, ונקרא מדי שנה בשנה בסתיו, סמוך ליום הזיכרון לרבין. בעקדת יצחק יש איום במוות אלים וברצח, רבין מת מוות אלים ממש. נקל לראות מדוע היו שהשוו בין היצחקים ועקדותיהם. אולם גם כאן נראה שהשוואה לא עלתה יפה, שכן לא דומה הניסיון שניסה האל את אברהם למזימת לבו של רוצח שפל. ולמותר לציין, שרצח רבין לא הניב הבטחה נלהבת לעתיד, כדוגמת זו שזכה לה אברהם לאחר סיפור העקדה.

דליה מרקס, מסעות בלוח השנה היהודי-ישראלי, בהוצאת ידיעות ספרים, 2018

שאלות

- מה היתרון בקיבוץ אירועים בעלי משמעות דומה ליום אחד? מה המחיר של קיבוץ כזה?
- האם יש חשיבות לציין יום הזיכרון דווקא באותו יום בלוח השנה שבו התרחש הרצח?

הפעימה

מהו מועד יום הזכרון?

הציעו תיקון לנוסח חוק יום הזכרון לרצח רבין. התייחסו רק לסעיף שעוסק בשאלה מתי לציין את יום הזכרון (צום גדליה? יב בחשוון? 4 בנובמבר? מועד אחר?)
דונו ביניכם לאור המקורות שקראתם וכתבו תיקון שמקובל על כל חברי הקבוצה.

על פי פוטלת חובת הזיכרון? מי זוכר?

אני סבור שמה שמקשה מאוד על הכרת הצדדים בנקודת המבט של הצד השני, הוא שרצח רבין איננו עומד בפני עצמו, אלא הוא רגע שיא במאבק בין שתי תפיסות עולם, שני חלומות וחזונות סותרים עבור ישראל. מאז מלחמת ששת הימים אנחנו נלחמים בינינו על גבולות הארץ וצביונה. התחושה שהגשמת חזונו של האחד היא בהכרח רמיסת חזונו של האחר, בולעת כמעט כל סוגיה אחרת בדיון הציבורי, ומגדירה את המחנות ואת הספקטרום שעליו נפרסות המפלגות.

מכאן אפשר להבין שהקנאות לצדק של כל מחנה סביב הרצח, איננה רק במבט לאחור - אלא במבט לעתיד, כחלק ממאבק מתמשך. ואם אני חש שביכולתי לראות צדק אחר, יש התפשרות לכאורה על הצדק שלי, וזו מחלישה אותי במאבק על עתיד המדינה. במצב הזה אין כל מרחב של הקשבה והכלה. "האחר" עדיין מאיים עליי בדיוק כמו אז, ואולי אף יותר.

כך אנו מתגלגלים יחד מרצח ראש ממשלה להתנתקות וכן הלאה, צוברים שכבות של אכזבות הדדיות, שריטות ופצעים, שגם אותם עוד נצטרך לעבד ולרפא. האם יהיה סוף לפתולוגיה הזו? האם נשכיל להרחיב את המכנה המשותף לנו ואת האמון הדדי, כדי לעצור בזמן?

זאת ועוד, בני אדם עסוקים, ללא הצלחה רבה, בניסיון שלא לחזור על טעויות. כושל ככל שיהיה, הסיכוי שלא לחזור על טעות תלוי, קודם לכול, בהכרה בטעות ובחלקי שלי בה. אז אם כולם קורבנות, אף אחד לא אחראי והנרטיבים כלל לא עוסקים במשמעויות העיקריות של הרצח, איך נלמד מהטעות?

יותם זיו, מנהל אגף הקהילות ברשת "מיתרים"

- מי צריך לזכור לפי דעתו של יותם זיו?
- איך שני צדדים שחלוקים זה על זה מחלוקת מרה, יכולים לחלוק זיכרון משותף?

שאלות

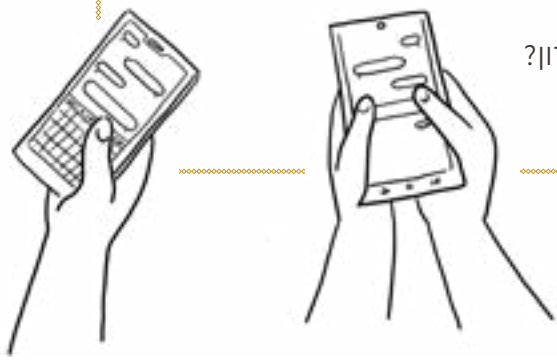
תגובות מתוך טוקבקים:

ע': יצחק רבין נרצח משום שהוא עמד בראש מחנה השמאל. אנשי ימין הסיתו נגדו ואיש ימין רצח אותו נקודה. אין לאנשי הימין מה לחפש בעצרת לזכרו ולאנשי השמאל אין רצון אמתי להתחבק ולהתאחד אתכם דווקא ביום הזה. מבחינתנו, העצרת לרצח רבין היא בבחינת "זכור את אשר עשה לך עמלק". ואם אתם שם בימין כל כך רוצים לבכות על רבין, ואני ממש בספק אם יש לכם רצון אמתי לעשות כן, תוכלו תמיד לארגן לכם עצרת אלטרנטיבית.

ד': לא ידעתי שמפלגות השמאל בארץ רשמו פטנט על עצרת רבין. אף אחד לא בוכה על עצם ההפסקה של מדיניות רבין, שאם כן הרי היה יותר ראוי לבחור בתאריך 17/5/77 בתור תאריך תחילת האבל, שכן זהו התאריך שבו מפלגות הימין עלו לראשונה לשלטון. הבכי, שמשותף לכלל אזרחי ישראל, הוא על הפגיעה העמוקה ביסודות הדמוקרטיים של המדינה שאנחנו הופקדנו עליה על ידי הורינו וסבינו, וזאת בגלל אחד מהפשעים הנתעבים ביותר שאדם יכול לעשות.

א.מ.: רצח של ראש ממשלה הוא מעשה נבזה ללא כל קשר לדעה פוליטית. כמו שפיגוע שמתבצע על ידי אנשים שעליהם אנשי השמאל הרחמנים מרחמים, ויחד עם זאת (אני רוצה מאוד להאמין) זה כואב גם להם, כך רצח של מנהיג הוא אבל לאומי המשותף לכל אזרחי מדינת ישראל. הפוליטיקה לא במקום.

- על מי מוטלת האחריות להתייחס ליום הזיכרון כהזדמנות ללמוד לקח ולתקן את החברה הישראלית? ?
- איזו תשובה נותן כל טוקבקיסט לשאלה של מי הזיכרון? ?
- עם איזו עמדה אתם מזדהים יותר? ?

מי מחוייב לזכרון?

הציעו תיקון לנוסח חוק יום הזכרון לרצח רבין. עליכם להתייחס רק לשאלה מי מחוייב לזכור (ימין, שמאל, דתי, חילוני, ישראלי, יהודי...)? דונו ביניכם לאור המקורות שקראתם וכתבו תיקון שמקובל על כל חברי הקבוצה.

חברותא

באיזה אופן זוכרים?

יום הזיכרון מצוין בטקסים ממלכתיים, בהר הרצל (שם קבור רבין), בכיכר רבין (שם נרצח) וברחבי ישראל. דגלי המדינה מורדים לחצי התורן בכל המוסדות הממלכתיים.

בחוק נקבע:

"בבתי הספר יצוין יום הזיכרון -

- (1) בפעולות שבהן יועלו דמותו ופועלו של יצחק רבין;
- (2) בפעולות שיוקדשו לחשיבות הדמוקרטיה בישראל ולסכנת האלימות לחברה ולמדינה".

מיד לאחר קביעת היום הציעו רבנים רפורמים בולטים לקיים מנהגי אבלות ויום צום ביום הזיכרון, קריאה שלא זכתה להיענות בקרב הציבור הרפורמי. מספר שנים לאחר מכן החלה קבוצת אזרחים קטנה לצום ביום רבין ולעודד אחרים לעשות כן, אולם גם קבוצה זו לא הצליחה להנחיל את היום כיום צום.

יום הזיכרון מצוין בבתי המדרש הפלורליסטיים בערבי לימוד, בהם נלמדים המקורות היהודיים העוסקים בהתמודדות עם מצבים של מחלוקת וחוסר הסכמה, תוך שימת דגש על מקורות יהודיים המעודדים סובלנות דתית.

ביום זה נערכת 'האסיפה הישראלית' בה מגיעים בני נוער מתנועות דרום-ישראל, הנוער העובד והלומד, המחנות העולים, בני עקיבא, הצופים, השומר הצעיר, מכבי צעיר, הנוער הלאומי בית"ר, האיחוד החקלאי, מועצת תנועות הנוער, מרכז יצחק רבין ועוד למעגלי שיח בכיכר רבין על מנת לקרב בין חלקי החברה הישראלית.

בנוסף ליום זיכרון זה, נערכת מדי שנה עצרת הזיכרון המרכזית לרבין, שאינה ממלכתית, במוצאי שבת הקרובה ל-"ב בחשוון, בכיכר רבין בתל אביב. בעצרת נואמים אנשי רוח ופוליטיקה, ומופיעים אמנים.

(ויקיפדיה)

- איזה מאופני הזיכרון המוזכרים בויקיפדיה מוכר לכם? ?
- איזה מן הטקסים מבטא לטעמכם באופן הנכון ביותר את מהות היום? ?
- למה לדעתכם הרעיון של צום לא התקבל על דעת רבים? ?
- איזה מנהג אחר הייתם מציעים לקבוע ליום הזיכרון לרצח רבין? ?

שאלות

המחלוקת על איך זוכרים היא תמיד גם מחלוקת על מה זוכרים. למשל, השאלה באיזה תאריך זוכרים - האם זוכרים את התאריך העברי או את התאריך הלועזי? אנשים שמציינים את רצח רבין בתאריך העברי, בדרך כלל משווים לזיכרון פן יותר ממלכתי, ואנשים שזוכרים בתאריך הלועזי, משווים לזיכרון הזה פן שעוסק יותר במורשת השלום, שהיא מורשת מפלגתית, או מורשת של צד מסוים...

השינוי הוא אפילו ברמה ה'טכנית', איפה נמצא מוקד הזיכרון - האם המוקד של הזיכרון נמצא בהר הרצל, היכן שהוא נקבר או בכיכר רבין, היכן שהוא נרצח? יש הבדלים ערכיים בצורות הזיכרון השונות ובתכנים שקשורים לזיכרו.

פרופ' חזקי שוהם, אוניברסיטת בר-אילן

- איזה ערכים חשוב להזכיר ביום זה?
- אילו פעולות יכולות לבטא ערכים אלו?

יום הזיכרון לרבין צריך שיהיה יום עצרת להצלת מדינת ישראל מפני עצמה. יום שבו כל אחד ואחת מאתנו יחתום על אמנה אזרחית חדשה ל"שותפות הוגנת" לקיומה של המדינה. אמנה אזרחית שבה כל אדם מתחייב לקחת אחריות ולשאת בנטל; בביטחון, בקהילה ובפרנסה, לעשות מעשה אישי לקיומה של המדינה. הבחירה בין אובדן להתחדשות ישראלית תלויה רק בנו.

מלי פולישוק-בלוך, עו"ד

- איזה מן המסרים צריך להיות במוקד היום לדעתכם?
- אילו פעולות ציבוריות אפשר לעשות כדי להביא לידי ביטוי את המסר שבחרתם?

איך ראוי לזכור?

הציעו תיקון לנוסח חוק יום הזכרון לרצח רבין.

התייחסו רק לשאלה "איך זוכרים?" (טקס, צום, תפילה, שירים, מעגלי שיח, לימוד)? דונו ביניכם לאור המקורות שקראתם וכתבו תיקון שמקובל על כל חברי הקבוצה.